

ԴՈՒՐԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿԱԲԱՇԽՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ ԿԱՐԴԱՑՈՒԱԾ ԶԱՌԸ

Ինչպէս գիտէք, Ս. Աթոռոյս ԴՈՒՐԵԱՆԱՇԷՆԻ հասոյթին մէկ մասով հաստատուած է Մրցանակ ձեռք բերողներին ՍՐՔԱՆ ԹԱՐԴՄԱՆՁԱՑ - ԴՈՒՐԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱՅ, յանունն է ի պատիւ Սրբոց Թարգմանչաց վարդապետացն մերոց և նոցա արժանաւոր հետեւող երանանշնորհ Տ. Եղիշէ Դուրեան Ս. Պատրիարքի Ս. Աթոռոյս:

Այս Մրցանակաբաշխութիւնը կը կատարուի հովանաւորութեամբ Ս. Աթոռոյս Պատրիարք Նորին Ամենապատուութիւն Տ. Թորգոմ Սրբապետին՝ որ այս օգտաշատ ձեռնարկին ինքն իսկ է շինադիրը:

Սոյն Գրական Մրցանակի անդամներն են՝ Երկաթեակի երկու գործերն որ են՝ Բրօք. Կ. Բաւմալեանի Վալսական Ընդհանուր Դրամապիտութիւն և Հայաստանի վերաբերեալ զրամներն, որ արդէն յետ ըննութեան Մրցանակի արժանի նկատուած էր, ինչպէս նաև Պ. Յակոբ Օլախանի գործը՝ Վլադան Թէքէեան և Ժամանակակից Արևմտահայ Գրականութիւնը խորագրով, այս երկերը չլրջանին յետ ըննութեան Մրցանակի արժանի նկատուած ու վարձատրուած է:

Գեր. Տ. Գարեգին Ս. Երեզկապետ Յովսէփեան կը ներկայացնէր Մրցանակի յարմար հմտութեամբ մը Վալսական Ընդհանուր Դրամապիտութիւն խորագրով, այս երկը Դրբոցը Պաշտօնային Իշխանութեան մէջ, բայց այդ գործը պայմանեալ Ժամանակէն շատ ուշ միայն հասած ըլլալով, երբ Մրցանակաբաշխութեան նախնական գործողութիւնը իսկ աւարտած էին արդէն, յետաձգուեցաւ այս երկերը չլրջանին:

Սոյն երկերը Մրցանակաբաշխութեան համար գործ մը ներկայացուցած է նաև Պ. Ստեփան Կանայեան յայտնի Բանասէր, արզարեւ ընդարձակ աշխատութիւնն ու է. բազմապիսի հմտութեամբ առցուն, և կը կոչուի Վալսական Տուն: Այս երկերը չլրջանին երկու գործերն ալ, ըստ Կանայեանի, յանձնուեցան ձեռնուած Քննիչներու Տ. Գարեգին Սրբապետի գործին ընդիլ շատ ձեռնառնութեան կը զննատեմ Սրբապետին ներկայացուցած ինքնը և անոր մասին ի յայտ բերած յայտնութիւնները որ շղջողուն հառաքայթներով կը լուսաւորեն Հոգեւոր կերպերն ու Գրածորի բարձր պղծողն հոգեւորական զարգացումը Պաշտօնային Իշխանութեան օրով: Տ. Գարեգին Սրբապետ շատ յատկութեան կը պարզէ Գրածորի արդիւնաշատ Հոգեւոր կերպերն ու զրբը որ ԺԳ. և ԺԳ. Գարեգին մեծապէս և աստիճան մը պայծառութեամբ փայլեցաւ մասնաւորապէս Սինեաց աշխարհին Վայոց Ձորի Գաւառին հեղեղեցականութեան հոգեւոր կրթութեամբ: Գրածորի Հոգեւոր Դպրոցին Տեսուչն էր պատմութեան ծանօթ Եսայի մեծ վարդապետ Նիքիյին, որուն բազմաթիւ ա-

շակերտները հոգեւոր կեանքի տեսիլքով սնած, նկարչական ու ձեռագրական կարեւոր աշխատանքներով զբաղած՝ հոգեացոյցին Գրածորի Մենաստանը: Յիշատակարան մը կը գրէ այս մասին. Ե՛ի Մենաստանի որ կոչի Ալբերց վանս և մակահանուն Գրածոր ընդ հովանեաւ Սրբոյն Ստեփանոսի ի վարժապետութեան գիտնական և արդիւնաշատ մեծ հետաքրքիր յետաշատ զոր շնորհեցէ զսա մեղ Տէր ընդ երկայն աւուրսա:

Գարեգին Սրբապետ Ինչպէս աշխատասիրած է այս պատուական գործը: Նորին Սրբաշնութիւնը յիպէս ըմբռնած է Թէ Հայ Մշակոյթը կը հոխանայ առաւելագոյն բանահաւաքութեամբ կամ պրպտուններով: Անոր կրօնական, եկեղեցագիտական և հոգեւոր իրթութեան պիտաբեւեալ գործերը հոս չեն յիշեր, բայց պիտ յիշեմ բանահաւաքութեամբ հեղինակած իր զլիւսաւոր աշխատութիւնները:

Դեռ Սրբապետ յորինած է Սասմայ Ծոռի (1892), Փօրաճմեղ ժողովրդական Բանակիւտարիւնից (1892): Իր վարդապետութեան՝ Ռուսոմ - Զալ (1901, 1904, 1905), Խոսեղեաց Ս. Նուան (1912), Ջազգալանից ժողովը (1913), Խրչոյեան Արուեսոր Հիմ Հայոց մէջ (1913), Եր Եպիսկոպոսութեան՝ Աղիթիկեմի և Նումոյ Շինարարական Դործը (1921), Խաղարակեմի կամ Պաշտօնային Հայոց Պաշտօնային մէջ (1928): Այս գործերն զուրո ունի նաև բանահաւաքութեան մասին շահեկան յոգուածներ՝ հրատարակուած ալ և ալ հանդէսներու մէջ զոր չեն յիշեր հոս, ինչպէս նաև իր բազմաթիւ ձեռագրական աշխատանքները՝ պատրաստ հրատարակութեան:

Վալսական Տունը գործին հեղինակը Պ. Ստեփան Կանայեան իր ներկայացուցած ստուար հատորով՝ մեծաւորապէս 800 էջ, բանահաւաքութեան ուղիով կը վերլուծէ բազմապիսի պատմական դէպքեր, իր պիպական ու հէքեմթային բազդատական տեսութիւններով կուէ ջոյց տալ պատմական դէպքեր և իրեն նպատակ ընտրած է հէքեմթներու ուղիով յաւալ բերել և կարգաւորել Արշակունեաց պատմութիւնը: Պ. Կանայեանի այս ընդարձակ գործը կրնամ ըսել թէ քանդանք մէ ազգային աւանդութեանց և հէքեմթներու, եւ կը պարունակէ հայ լեզուի սկզբունքներ ու հայ աշխարհի մասնակի տեղադրական կարեւոր ծանօթութիւններ: Պ. Կանայեանի Վալսական Տունը աշխատութեան ընդիլ յոյճմտորեն եւ մանրամասն ըննած է ներկայացուած այս գործը: Կը գովարանէ հեղինակին նպատակը և անոր ծանր աշխատանքը եւ կը յարէ թէ հեղինակը թէն չէ յաղթած իր նորագիտ մտածման մէջ, բայց իր 800 էջոց գործը տաճանաւոր կերպով

կոթողի մը պատկերը կը ներկայացնէ և հետեւաբար արժանի է վարձատրութեան:

Մեր Հայաստան աշխարհը ակազմուէ շտեմարան մ'է բանահաւաքութեան. չկայ երկիր մը որ այնքան առատ ըլլայ նոյն նիւթերով որքան մեր երկիրը. անոր օրհնուած հողերուն խորն ու վերը, մերթ քարերուն վրայ քանդակեալ գրերով ու զարգերով, մերթ պարիսպներու վրայ դարձրուած արձանագրութիւններու և յիշատակարաններու ճոխութիւնը կը պարունակեն բանահաւաքութեան կարեւոր նիւթեր: Այն ամէն ժողովուրդներ որ կոխտած են Հայոց երկիրը. աւարք մը թողած են հոն, և ժողովուրդը՝ դարեւու թաւալման ընթացքին՝ հեքերով և Ֆուլքերով իր ընկերային կիսնքին հետ ձուլած է քնութեան երևոյթներու կործանումները. բազմաթիւ պատերազմներ, հրդեհներ, ուղղումներ՝ Հուովայեցոց, Պարսից, Ռիւսկայեցոց, Արաբներու և Սէլճուքներու և այլոց արշաւանքը ու մեր երկրէն անց ու զարձը կերտած են այլազան վէպեր: Մեր աշխարհի խախտարարական տուններուն՝ ընդդէմ իրարու՝ տիրապետելու շարժումները ժողովուրդեան մէջ չինած են բազմազան հեքերովներու առատութիւն մը. բանահաւաքութիւնը մեծ դեր մը կատարած է և պիտի կատարէ նիւթերուն և գէպքերուն տալու համար պիտի ունէ և իրական պատմութիւն մը:

Հայ բանահաւաքութիւնը մշակած են թէ Արեւելեան և թէ Արեւմտեան Հայք՝ առաջինները աւելի ճոխ արդիւնքներ տուած են: Առկարեւոր ձեռնարկը անոնք սկսած են 1840-ին, և ռաւիլիոյսը կը նկատուի իմին (Միխայիլ Յովսէփեան Ջուլայեցի) լեզարեան ձեմարանի Արեւելեան չործիւններէն մին, անոր գործերը բաշխութիւն են Հայ Պատմութիւնը և Հայ Մշակույթը օտարներուն ծանօթանցելու համար: Իր կատարած ուսուցչէն և ֆրանսերէն մեր պատմական գրոց Թարգմանութիւնները մեծ կշիռ ունեցած են: Պիտի յիշեմ միայն անոր բանահաւաքութեամբ հրատարակեալ գործերը. «Վէպիք ձեռնոյն Հայաստանի», «Մովսէս Խոսրովացիի և Հայոց իմն վկայեր», «Հնախոսութիւնի ի վերայ Հայկական ձեռնարկներէն» Թարգմանուած Արմաշի մէջ Յովսէփեան Պատմութիւնը, իմնեցեալ իմնեան հատատածն է (1848-1855) նաև Ազգագրական նիւթերու տպագրութեան գրամատիւլի մը, որուն կանոնագրութիւնը և Յանձնաժողովը մը գոյութիւն ունեցած են նոյն թուականներուն. իմին ունեցած է նաև Կոտակափի մը Ազգագրութեան և բանահաւաքութեան ճիւղերուն համար: Այս անձեակ տպերուն մէջ չէ կարելի ըսովանակել յիշեալ մեծատաղանդ և անզուգական մատենագիրն ըստ ըստի երկերը:

Բանահաւաքութեան ծագումէն կէս դարու միջոց, նիւթերը կը հաւաքուէին առանց օ ու է գիտական ղեկավարութեան և ծրագրի, բանահաւաքները շատ անգամ չէին ըմբռնող հաւաքելի նիւթերու կարեւորութիւնն ու գիտական արժէքը, մոռնալով կարեւորը և ընդհակառակը հետապնդելով աննշանը և երկրորդականը. հաւաք-

ման գործին մէջ բացակայ կ'ըլլար աշխատանքի բաժանումը կամ զգաստորումը շատ տեղերու և առարկաներու, որովհետև գոյութիւն ունէին կանոնաւոր գործունէութիւն և հետազոտական նպատակներ, որոնց մէջ առաւել չափով կը գտուէր նուէնի Ֆուլքեր և հաւատարմութիւնը, քիչ չափով միայն նկատի առնուած տնտեսական կենցաղը և իրաւական սովորութիւնները:

Անցեալ դարու 80-ական թուականներուն վերջերը Հայ բանահաւաքութեան մէջ կը նկատուի որոշ չափով գիտական ուղիներու մերձեցումը:

Քրդի Քրիգոր Խալաթեանի կազմած ու հրատարակած (1887) «Ժողովուրդ Հայ Ազգագրութեան և Ազգային Իրաւագրութեան» սովորութիւններուն չորքը այս գործին մէջ մեծ փոփոխութիւններ յառաջ բերաւ, որով Հայ Ազգագրութեան գիտական նշանակութիւնը բարձրացաւ: Նախորդ շրջանի հետ բաղդատմամբ կ'սկսի աւելի բեղմնաւոր բանահաւաքութիւն մը: Ազգագրութեան գրեթէ բոլոր նիւթերուն մէջ լոյս կը տեսնեն ոչ միայն հում և յիշատակելի Գրիգոր Խալաթեանի, Ս. Եղիազարեանի և Երուսաղէմ Լալայեանի ուսումնասիրական աշխատութիւնները:

Քաջի մի քանի աւանդիւն չորքերով հրատարակուած Ազգագրական հաւաքածոներէ եւ պարբերական մատուցին մէջ (ԱՐՄԱՅ, ԱՐՄՖՍ, ԱՐՄԱԳԱՅ, ՄՈՒՌԻ, ԼՈՒՄԱՅ և այլն) լոյս տեսած աշխատութիւններէն Ազգագրութիւնը մեծ զարկ ստացած է շնորհիւ Քրիգոր Խալաթեանի խմբագրութեամբ հրատարակուող «ԵՄԻՆԱՅ» ԱԶԳԱ-ԳՐԱԿԱՆ ՓՈՂՈՎԱՆՈՒՅի հատորներու, եւ, մանաւանդ, Երուսաղէմ Լալայեանի խմբագրութեամբ լոյս տեսած «ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍՅՈՒՆ» — 26 հատոր հատորներու: — Այս երկու հանդէսներուն շնորհիւ կեդրոնացած էին գրեթէ բոլոր բանահաւաքները:

Ներկայիս ազգագրական տեսակետով հետազոտուել են Անդր-Կովկասի գրեթէ բոլոր հայաբնակ գաւառները, ասոնց վերաբերեալ նիւթերը մեծ մասամբ տպագրուած ըլլալով՝ ամբողջովին հրապարակի վրայ զրուած են գիտական ուսումնասիրութեան համար: Իրատեսանի հայաբնակ վայրերու մէջ կայ միայն Նոր-Նախիջևանի հայերու ազգագրութիւնը:

Մեծ ուրախութեամբ պէտք է աւելցնենք թէ աւելի կանոնաւոր և մեթոդիկ հանգամանքով և Հայ Մշակութիւնի զարգացման ոյժ տալու տեսակետով Խորհրդային Հայաստանի Կառավարութիւնը լրջօրէն զբաղած է Հայ բանահաւաքութեան ցործով եւ Ազգագրական նիւթերու հրատարակութեամբ: Տարւոյս ընթացքին հրատարակեց ազգային հինաւուրց վէպ մը «Սաւանա Տոնէ» աշունով, ստուար հատոր մը, որ գլուխ գործոց մ'է, և պատմական խորանջին յիշումներէն մը, վկայական գէպքերը վերածնունդ իրական տեղի ունեցած պատմական գէպքերու, վկայական աշուններուն տալով իրենց հէքիտ և բնորոշ հանգամանքները, հատորը զարգարուած է գիւնեցիկ

և պատմական նկարներով և վեպին մեկնաբանություններով ընդարձակ ներածություններ մը որոնք խմբագրվել են Մ. Աբելյան, այս կարգադրությամբ պատմություններն լուծած են վերջինյոս հետ ձեռնհաս ու կարող անծառնություններ են, Հատորն ունի նաև «Աստվածաբանական» վեպին բազմաթիվ տարբերակներ, մեծապես յուսալի է որ Արևելասյուրջ բանահաւաքություններն գործն ալ աւելի գիտական մեթոդներով պիտի յառաջանայ շնորհիւ իրերգային Հայաստանի գիտատեսիլ շնչերուն և հրատարակություններուն:

Արևմտեան Հայք աւելի ուշ սկսած են Ազգագրական բանահաւաքություններն, որ ուժգին թափստացաւ մանաւանդ 1870 թուականներուն Ռոմ-Սև-ՏԱՅԻՍԱՅԻՍ պատերազմէն յետոյ, երբ Տաճկահայերու քաղաքական ազատագրություն հարկը Հայաստանի մէջ կը դառնայ գերակառող խնդիր մը, իբր Ազգային Վերածնունդներն նպատակ: Արևմտահայոց բանահաւաք անհատներ և պարբերական մամուլը զարմանալի եռանդով լոյս կ'ընծայեն ազգագրական նիւթեր իբր ազգասիրական գործը: Ազգագրական նիւթերու մէջ կ'որոնէին գաղտագրեալ Հայ աշխարհը, և կը շնային կենդանիները Հայրենիքի հմայքը ու վերականգնել Հայ ժողովուրդը:

Նոյն բանահաւաքներու շարքին առաջնակարգ տեղ զբաղեց Տ. Գարեգին վարդապետ (Արուստանտանց (յետոյ Եպիսկոպոս)) աշակերտը Իւրիման Հայրենիքի: Մշոյ և այլ գաղափար առաջնորդութիւնները վարած է և ապա Պոլսի քարոզչի կարգուած է (1892): Գարեգին վարդապետ, երջանկայիշատակ Տ. Ներսէս Պարտիարաքի առաջարկով կը մեկնի Հայաստան օրտան պէտքերու պահանջումով: Արուստանտանց իր հոգեւոր ու վարդապետ պաշտօնին կիրարկութեամբ հանդերձ անձնօրհարար կը լծուի բանահաւաքութեան կարեւոր գործին, կը թղթատէ վանքերու և եկեղեցիներու դարասուր ձեռագիրները, ու քննութենէ կ'անցընէ կարեւոր նյութերնները: ազգային Հաստատութեանց, ինչպէս նաև գրեանց վեճակացոյցը կը կալմէ, ու իր տեղեկարարած գաւառոր գրական ու եկեղեցական գործերը ու ժողովրդեան կրօնի ու կրթութեան յառաջդիմութիւնները մեծ խանցավառութիւն յառաջ կը բերեն ինչպէս մէջ, Արուստանտանց վարդապետ բանահաւաքություններն իր գանձերը կուտակեց իր յօրինած «Մասնամագ», «Թուրոս Մարաբ», «Հասմով Հառով», «Կուրց Բուրց», «Աստուցի Գաւառ» զինքներգութեան և այլ գործոց ու աշխատութիւններու մէջ, Կարեւի է ըսել թէ անոնք նոր աշխարհներ յայտնաբերեցին Հայ Թուրքերի, Նախնայ հաւատարմէն ու վանապատ աւանդութեանց ճանաչումով, անոնք մինչ այդ՝ անյայտ շարքի մէջին հայ բանասիրութեան համար: Իր Հասմով Հառովի գրեւէն իր հասկնալի թէ Գաւառի վարդապետ ստացած է Բյուզ. Գրիգոր Խաչաթեանի «Ազգագրական նամակները», որոնք կը յայտնեն հիացումներ վարդապետին յայտնաբերած բանասիրական արժեքատու գանձերուն, միևնոյն ժամանակ կ'առաջարկուի մեծահմուտ բա-

նասէր Մկրտիչ Խմինի կողմէն իր ծախքով հրատարակութեան տալու բանահաւաք վարդապետին անսխալ գործերը:

Գարեգին վարդապետի հետեւող մը եղած է Սլերգի Առաջնորդ հանգուցեալ Պետրոս Մ. վարդապետ Կալոյեցի, որ բացի իր միւս գործերէն, ունի բանահաւաքութեան աշխատութիւն մը «Աստուգան» ձեռագրեալով: 1881-ին հրատարակուած է Պոլսի, Ազգային բարեբար ողբացեալ Արիկ Էփէնտի Ռանանի ծախքով: Իժմ շահեկան բանահաւաքութիւն մ'է առ. այլապէս ազգային նիւթերը զատ, մասնաւորապէս Քրդաց, Արևորդեաց աղանդներուն, հաւատալիքներու և արարողութեանց, Պոլսի և գաւառացի հայոց լեռնային նկատմամբ տեղեկութիւններ կուտայ: «ՄԱՍՍՈՒ» 1881 (Թ. 1940) գիտատական յօդուած մը գրած է այս բանահաւաքութեան մասին:

Արևմտահայոց մէջ 1875-1890, բացի վերոյիշեալ երկու վարդապետներէ, բանահաւաքութեամբ զբաղած են Տեղեւոյց, Շերեյց, Ալլահ վերդեան, Միւրախրեան և այլք:

Լիւկատար իւ Տանկահայաստանի ազգագրական հետազոտութիւնը, ունիւր գիտաորակէն վաստակներ, Տարունի, Պուլսերի, Ջէթուներ, Տերսիմի, Ակնայ, Բառնի հայկական գաւառներու քիչ թէ շատ ամբողջական ազգագրութիւնները:

Վերոնշանակեալ վարդապետներէ զատ, ժողովրդական գաւառաբարբառներու ուսումնասիրութեամբ եւ Թուրքերային նիւթերու հաւաքումով զբաղած են Լրաւեյա Անառնի, Թալանէն Գաղանձեան, Մ. Ս. Գաբրիելեան, Մ. Ս. Խաչիկի, Սարգիս Սարգիսեան և այլք:

Իստան ցաւալի է որ 1890-էն սկսեալ յանկարծ ընդհանգեալութիւնը Հայ բանահաւաքութեան եւ մարեցաւ Արևմտահայոց՝ Արուստանտանցի եւ այլոց միջոցաւ հրահրուած ազգագրութեան խանդավառութիւնը, վասնոր Տանկահայաստանի քաղաքական խնդիրները և թնամիւն հայրանքները ամէն կերպով արգելք եղան նոյն ազգային ձեռնարկներուն: Հայաստանի վերջին կոտորածները, ահաւոր տարագրութիւնները, եւ այլ վատագաւոր և զոհողով զէպերը ամայացուցին մեր երկիրը կործանելով ամէն հետեւորդներ, եկեղեցի, զգրոց, վանք, հայր, և գաւառի ընդ ժողովուրդէն անոնք որ աւերեն ու կոտորածէն ազատ մնացին ծայր աստիճան թշուառութեան ժամանակ ցրուեցան ստոր ախոռները Եւրոպա, Ամերիկա, Պաշտանեան երկրներ և աւելի հեռաւոր տեղեր: Տարագրութեան տարիներէն սկսեալ անոնք հազիւ կարողացան ունենալ իրենց տունը ու տեղը և ապրուստի միջոցներ: տակալին զարդ են շատ տեղեր ընկղմեցին, զգրոցն սէրը և հոգեւոր հովիւներէ: Վատան ենք թէ մեր ձաւոր ժամանակի մէջ վերտալի պիտի արթնան իրենց սէրը ու հայրենի զգացումները միւսմտալու Հայ Մշակոյթի անհրաժեշտութեան և նախնեաց աւանդութեանց պահպանութեան Հայ ժողովուրդը գիտէ թէ ինչպէս իր ձեռնապայքի Հաս-

տատուութիւնները կը ըստանշուէին ազգային կեանքը արտայայտող բազմաթիւ աւանդութիւններու հէքեթները, եւայնչ Բանահաւաքութիւնը տակաւ առ տակաւ պիտի կարողանար գիտական ուղիով դասաւորելու զանոնք, նոյնպէս տարազորուած սերունդը կամ անոր պատկերները երկրէն իրենց բաժնուած օրէն իրենց մէջ ալ արդէն կը կրեն նոյն աւանդութիւնները, հէքեթները, առաջնորդութիւնները: Կը հաւատամ թէ անոնք տակաւին իրենց մէջ անխախտ կը պահեն այն գանձը որ ծննդավայրին յատուկ է. այդ գանձը պէտք է ձեռք բերել չկորսուած, վասնզի յայտնի է որ Սփիւռքը բնակող սերունդը՝ որքան ջնանայ անազարտ պահելու երկրէն բերած նոյն աւանդութեանց հարստութիւնը, բայց ան գիտէ նաև թէ շրջապատուած է բնկուղիէ ծանր վտանգներով:

Հայ Սփիւռքի մէջ սակաւաթիւ են հոգեւոր հովիւները և անբաւական եկեղեցիներն այլազան պահանջներուն՝ բազմաթիւ օտար եկեղեցիներու պայտօնութեան: Պարբերաբար գիտումներ կ'ըլլան Ս. Աթոռայ, որմէ զատ ռուսի տեղացի լիկայ որ գործացնէ Սփիւռքի հոգեւոր պէտքերը: Ս. Աթոռը անտարակցայ պիտի փոխ հոգեւոր հովիւներու առաքելութիւն մը հաստատուելու, երբ իր ներքին պէտքերը բաւականութիւն կ'ստանան: Փափաքելի է որ մեր Ընծայա-

բանի մէջ հաստատուի բանահոբանական հիւղին վերաբերեալ զասնթացք մը և բանահաւաքութեան գիտական մեթոտն ու կանոնները զասաւանդութիւն Ընծայացունեցուն՝ որպէսզի երբ հոգեւոր պաշտօնով Հայ Սփիւռք կը մեկնին՝ իրենց հոգեւոր եւ առաջնորդական գործին հետ կը կատարեն բանահաւաքութիւն ու կը ժողովեն Հայ Մշակոյթի գանձերը որ շինիլ աստաղծներ պիտի ըլլան մեր Հայրենիքին:

«ՍՐՈՅ» ԹԱՐԳՄԱՆՁԱՅ — ԳՈՒԴԵՐԱՆ ԳՐԱԿԱՆ ՄՐՅԱՆԱԿՆԻ ՈՐԱՐԽԱՌԻԹ ԱՅՈՒ ԿԱՆՈՂԵՍԻՆ ԱՆԹԻՆ ՄԵՐ ԵՐԱՆԱՅՆՈՐԿ ՀՕՐ՝ ԱՆՄԱՆԿ ԳՈՒԴԵՐԱՆ ՏԵՐ ԵՂԵՇԻ ՍՐՈՅԱՆ ՊԱՏՐԻՍՏՐԻԿԻ ԿՈՂԵՆ ԱՅԺՈՒՄ ԿԻՆՈՒԻ ԿՐԴԱՆԻ ԵՐԿԻՆԵՐԻ ՄԵՋ և ԿԻՆՈՒ ԾՆԺԱՅ ԲԵՐԿԻՆՈՅ ԱՅՈՒ ԱՅԿԱՆԵՆ ԺՅՈՒՆԱՐԿԻՆ ԿԱՄԱՐ: ԳԻՏՈՒՆԵՐ ԵՂԵՐԱՅՆԵՐ, ԹԵ՛ ԼՈՍԱՆՈՂԵՆ ԿԱՆՈՂԱԿԱՆ ԼԵՂՈՒԱԳԵՏ ՄԵՐ և ՄԵԺ ՄՈՂԵՎ ԳԻՏՈՒՆԱԿԱՆ ՄԵՐ: ՍՐԱՌԱԿԱՆ ՀԱՅՐԵՎ ՍԿԱՆԻՄ ՄԵՐ ԿԵՆԱԿՏԵՐ ԲԱՆԱՍԻՐՈՒԹԻՆՆԵՐ ՈՒ ԲԱՆԱՆԿԱՎԱՅՈՒԹԻՆԵՐ: ԱՅՆԱԿԵՆ ՈՐ ԵՐԵՋ ՄԵՐ ԸՆԺԱՅԱՐԱՐԱՆԻՆ ՄԵՋ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՆ ԳՈՒՆԵՎ ԿԵՐԵՆ ԵՂԵՐԱՆՈՒՄ ԿԱՄԱՐՆԵՐԵՐԸ՝ ԱՌԱՆԵՐԱԿԱՆ ՄԵՐ ՀԱՅՐԵՎ ԿԻՆՈՒ ԽԱՅՈՒՄ ԻՐ ԿՈՂԻՈՒՄ ՈՒ ԿԻՆՈՒ ՕՐԿԵՆ ԻՐ զԱՆԱԿՆԵՐԸ:

Տիրոջմէ կը մաղթեմ յաշտութիւն և արդիւնաւորութիւն մեր բոլոր գործերուն համար:

25 Հոկտ. 1936

ՄԿՐՏԻՃ ԱՐԲԵՂՍ. ԱՂԱՌՈՒԹԻՆ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՔՆՆԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ՊՐՕՑ. Ն. ԱԴՈՆՑԻ

Ի ՄԱՍԻՆ Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔԵՊՍ. ՅՈՎԱԿԵՓԵԱՆԻ

«ՀՐԳԵՒՈՐ ԿԵԳՐՈՆՆԵՐ ԵՒ ԳԼԱՅՈՐԻ ԲԱՐՁՐ ԴՊՐՈՅՐ» ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ

Գերապատիւ և Սրբազան Հայր
Գարեգին արքեպիսկոպոսն աշխատութիւնը, որ հաճել էիք զրկել ինձ, ստացած եմ իր ժամանակին և մեղապարտ եմ որ անմիջապէս Ձեզ ոչինչ չգրեցի այս մասին, չգրեցի, որովհետեւ յոյս ունէի թէ շուտով և հաճոյքով պիտի կարողանայի կատարել Սրբազնութեանդ պարտաւորիլ պատուէրը, մանաւանդ որ Հ. Գարեգինի գործերը իրենց ինքնայատուկ դրոշմով ինձ մօտէն ծանօթ լինելով՝ դժուար էէր բնաւ առաջին ակնարկից և եթ զաղափար կազմել իւր այս նոր աշխատութեան մասին և արդիւնքը Ձեզ հաղորդել: Սակայն ընթացիկ հոգսերը արգելեցին և միայն այժմ հնարաւորութիւն

տուին աչքէ անցնել և հաւ' ստորեկ յայտնուած եւ Ձեզ տպաւորութիւններս, որոնք Ձեզ համար նորութիւն չպիտի լինին, քանի որ Հօրդ հմուտ աչքը արդէն դատած և կըրնուած է անշուշտ գործի ակնյայտին արժանիքները:

Հայ մշակոյթի պատմութեան համար մի խոշոր նպաստ է Գարեգին Սրբազանի «Թարգմանաց-Դուրեան» մրցանակին ներկայացուցած գործը՝ «Հոգեւոր կեդրոններ եւ Պաճօնի բարձր դպրոցը»: «Քաղաքական եւ Պատմական հայոց պատմութեան մէջ» աշխատութեան շարունակութիւն լինելով հանդերձ այս գործը ինքն իրեն մի